

УДК 261.7

С. В. Филитчук,*кандидат історичних наук, доцент кафедри релігієзнавства і теології
Національний університет «Острозька академія»*

ДОСВІД КАПЕЛАНСТВА В УМОВАХ АТО

У статті аналізується місце і роль церкви в військових подіях на Сході України в період АТО. Простежуються форми і методи роботи капеланів з військовими та членами їхніх сімей. Окреслюється внесок кожної християнської конфесії в капеланську роботу.

Ключові слова: капеланство, капелан, УПЦ КП, УГКЦ, протестанти.

CHAPLAINS EXPERIENCE IN ATO CONDITIONS

This article analyzes the place and role of the church in war in the East of Ukraine during the ATO. It also traces the forms and methods of the chaplains' work with the soldiers and their families. It defines the contribution of every Christian denomination into chaplain's work.

Keywords: chaplaincy, the chaplain, the UOC KP, UGCC, the protestants.

Історія українських збройних формувань містить у своєму літописі чимало прикладів тісної взаємодії державних та церковних чинників. Питання капеланської душпастирської опіки в Україні набуває все більшої важливості та актуальності у зв'язку з гібридною війною, що розв'язана сепаратистами за підтримки путінського режиму Російської Федерації. Військові капелани впливають на духовно-патріотичний стан військових, членів їхніх сімей, українське суспільство загалом, адже практично всю історію незалежної України церква як інститут посідала перше місце в рейтингу довіри українських громадян. Присутність капеланів в зоні бойових дій та й на звільнених українськими військовими територіях необхідна для моральної й духовної підтримки військовослужбовців та громадян України.

Окрім суспільної значущості актуальність статті посилює також і те, що в сучасній українській історико-релігієзнавчій науці практично відсутні розвідки на цю тему, хоча простежуються певні вкраплення аналізу цієї теми в статтях, присвячених проблематиці державно-

конфесійних виявів у практичній реалізації. Так, О. Саган наголошує, що «не менш давньою і складною в Україні є проблема задоволення релігійних потреб військовослужбовців. В умовах практично повної відсутності юридичного підґрунтя, у деяких церквах в Україні йде активна розбудова капеланських відділів, які вже на практиці займаються «духовним окормленням військовослужбовців». Зазначимо, що в умовах відсутності в Україні помісних церков, жорсткої залежності кількох найбільших церков від своїх закордонних центрів, капеланство може суттєво і негативно вплинути на боєздатність українських військових формувань, бо ж матиме збій в саме українському патріотичному вихованні. Тут слід враховувати ставлення закордонних центрів до незалежності України» [8, с. 68].

Мета статті – проаналізувати явище українського капеланства в період АТО (2014 – 2015 рр.). Завдання студії: виокремити внесок кожної з християнських конфесій у капеланське служіння, показати форми і методи капеланської роботи, виявити вплив та результат роботи капеланів на бійців української армії.

Коротко хронологічно окреслимо стан справ в Україні в сфері капеланства до початку воєнних дій у зоні АТО. 12 травня 1994 р. була започаткована Міжцерковна рада з питань душпастирської роботи у збройних формуваннях України. Відбулася спроба створити постійний консультативний орган різних конфесій у справі душпастирства в Збройних Силах України за участі УПЦ КП, УПЦ, УАЦП, УГКЦ та представників Міністерства оборони України [9].

Упродовж наступний рік відбулася низка конференцій, присвячених цій проблематиці: міжнародна науково-практична конференція «Армія і духовність: свобода совісті та віровизнання» (1995 р., м. Київ), «Християнська любов та військовий обов'язок» (1997 р., м. Київ), «Практика формування особи військовослужбовця та створення умов успішного виконання військового обов'язку: християнський досвід» (1999 р., м. Київ) тощо. Учасниками цих науково-практичних заходів були вчені, військові, богослови і священники, іноземні капелани, представники влади.

Певна динаміка в процесі військово-церковного співробітництва почалася після Помаранчевої революції і точкою відліку до системної діяльності у цій сфері стала Директива Міністра оборони України № Д-25 від 21 квітня 2006 р. «Про впорядкування питань задоволення релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України», а 1 листопада 2008 р. у структурі Департаменту гуманітарної політики Міністерства оборони України було створено сектор роботи з релігій-

ними організаціями. Наступним кроком був Меморандум про співпрацю у справах душпастирської опіки військовослужбовців Збройних Сил України, підписаний 10 листопада 2008 р. Міністерством оборони України спільно із сімома конфесіями, віруючі яких служать у Збройних Силах України [14, с. 2–65]. А 29 квітня 2009 р. відповідно до наказу Міністра оборони України № 115 від 17 березня 2009 р. було створено Раду у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України, завдання якої – налагодження ефективнішої співпраці релігійних організацій, вироблення єдиних підходів до запровадження інституту військового капеланства [6, с. 84].

Сьогодні у країні чинною є Концепція душпастирської опіки у Збройних Силах України (наказ Міністра оборони України № 22 від 22 квітня 2011 р.), що декларує початок діяльності, спрямованої «на забезпечення душпастирської опіки з боку церкви (релігійних організацій) військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань» [14, с. 2–65].

Як пише дослідник Р.М. Коханчук, окрім суто церковної активності спостерігається і суспільно-релігійна. З 1992 р. діє Всеукраїнська громадська організація «Об'єднання християн-військовослужбовців України» (zareestrowana в травні 2000 р.), яка об'єднує діючих військових, тих, хто в запасі (у відставці) та членів їхніх родин. ОХВУ виникло з метою об'єднати віруючих військовослужбовців, захищати їхні права та сприяти утворенню в Україні військового капеланства. В об'єднанні представлені баптисти, п'ятидесятники та харизмати, а також невелика кількість православних, греко-католиків, та адвентистів сьомого дня. Серед форм роботи переважають ті, які притаманні для протестантизму – зустрічі в групах з вивчення Біблії, відвідування військових частин і містечок з лекціями, концертами, завезенням подарунків, листування з військовослужбовцями, організація відпочинку та навчання в англійських таборах, євангелізаційні велопробіги [3, с. 177–189].

Кожна християнська конфесія намагається мати власну внутрішню структуру військового капеланства чи навіть інших видів капеланства (студентського, в'язничного чи шпитального). Так, УПЦ має Синодальний відділ зі взаємодії зі Збройними силами та іншими військовими формуваннями України, головою якого є Митрополит Білоцерківський і Богуславський Августин. УПЦ КП у своїй структурі має Синодальне управління духовно-патріотичного виховання у зв'язках із Збройними Силами та іншими військовими формуваннями України, яке очолює протоієрей Дмитрій Садов'як, доктор теології

і проректор КДА. Одним з напрямів діяльності УГКЦ у сфері капеланської опіки є Відділ у справах душпастирства силових структур України, керівником відділу є призначений Преосвященний Владика Михайл (Колтун), а референтом для душпастирства у Збройних Силах України є о. Любомир (Яворський).

5 червня 2013 р. відбулося чергове засідання Ради у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України. Під час зустрічі обговорювались пропозиції щодо проведення спільних заходів та розроблення єдиної програми навчального курсу підготовки військового священика (капелана). Окремо члени Ради розглянули проблематику включення військових священиків до складу миротворчих контингентів Збройних Сил України для виконання міжнародних миротворчих місій, зокрема у Ліберії, Конго та Косово. На цьому засіданні затвердили Кодекс військового священика (капелана) – документ, що регламентуватиме принципи душпастирської опіки військовослужбовців у Збройних Силах України священнослужителями різних церков і релігійних організацій. У засіданні Ради взяли участь уповноважені представники УПЦ, УПЦ КП, РКЦ в Україні, УГКЦ, ВСЄХБ, УАПЦ, Духовного управління мусульман України [7].

В.о. президента України Олександр Турчинов 13 квітня 2014 р. заявив, що для того, щоб зупинити розгул тероризму, організованого російськими спецслужбами у східних регіонах України, Рада нацбезпеки та оборони розпочинає широкомасштабну антитерористичну операцію (АТО) із залученням Збройних Сил України. З цього дня розпочинається новий вимір капеланського служіння християнських конфесій, що набуло практичних навичок роботи в молитовних палатках на Майдані Незалежності та пройшло «бойове хрещення» під час сутичок на Банковій у період Революції Гідності 2014 р.

Практично з перших днів АТО поруч із воїнами Української армії перебували військові священики – капелани різних християнських конфесій. Про їхню душпастирську працю знято безліч репортажів у новинневих телевізійних програмах 1+1, СТБ, 1 Національного, 5 каналу, написано чимало статей в друкованих та електронних ЗМІ, що засвідчує вагомість і затребуваність такої праці на передовій, адже Україна вперше за час своєї незалежності стикається з воєнною агресією сусідньої держави, воєвничим сепаратизмом та зазіханням на свою територіальну цілісність.

Митрополит Онуфрій, очільник УПЦ МП, екстраполюючи політику «Русского мира» патріарха Кіріла, відтак, фактично, президента РФ Путіна, протягом АТО у своїх зверненнях закликав до порозумін-

ня і християнської любові, проте жодного разу не назвав Російську Федерацію агресором і країною, яка допомагає сепаратистам-терористам на Сході України. Відтак, як стверджує офіційний сайт УПЦ МП та репортажі в телевізійних новинах Інтера, священники з миротворчою перебувають в АТО, також доправляють гуманітарну допомогу мешканцям окупованих територій [10].

УПЦ КП підтримувала учасників Революції Гідності, а згодом почала доправляти гуманітарну допомогу бійцям Української армії в зону АТО: продукти харчування, амуніцію, машини швидкої допомоги, транспорт. Патріарх Філарет дав чимало телевізійних та газетних інтерв'ю, в яких чітко висловив позицію УПЦ КП: «Нині дехто каже, що Церква не повинна допомагати армії. Але в роки Другої світової війни Церква так само допомагала. Тоді можна було, а тепер ні? Свою землю треба захищати в будь-який час. Якщо не хочеш захищати свою батьківщину – ти грішиш» [13].

Війна в Україні спонукала УПЦ КП на початку 2015 р. заснувати спеціальну нагороду – медаль «За жертвність та любов до України». Протягом січня її вручили сотням волонтерів та військовим по всій Україні.

Також чимало священників поповнили ряди українських військових капеланів. Так, у зоні проведення АТО перебуває близько 40 капеланів УПЦ КП. Про це повідомив Філарет, очільник УПЦ КП. «Тих, хто офіційно пройшов через призначення Генерального штабу Збройних сил, – приблизно 15 капеланів. А загалом – десь 40 осіб, а може, і більше». [12]. За словами патріарха, священники вирушають у зону АТО добровільно: «Є закон про капеланство, і ми користуємося цим законом, скеровуємо туди священників – тих, хто хоче йти. Вони йдуть туди, здійснюють молитви, підтримують дух воїнів. ... Добровільно йдуть в окопи, але зброї в руки не беруть, бо священник не має права носити зброю й стріляти».

За словами Філарета, священники в зоні АТО тільки перебувають поруч із бійцями, моляться, розмовляють і підтримують їх. Також патріарх зазначив, що при УПЦ КП діє відділ соціальної допомоги, який проводить семінари з реабілітації для воїнів, котрі побували в боях на сході.

Неканонічна поведінка священника в зоні АТО створила прецедент. Так, єпископа Ужгородського і Закарпатського УПЦ КП Кирила заборонили в служінні за позування на фотографіях зі зброєю в руках. «Такі дії єпископа Кирила є грубим порушенням канонічних правил, що забороняють священнослужителям брати в руки смертоносну

зброю. У разі скоєння навіть ненавмисного вбивства священнослужитель підлягає забороні у священнослужінні або позбавленню сану», – сказано в заяві Синоду УПЦ КП. Церква вважає, що дії єпископа Кирила дискредитують, сіють спокусу та можуть бути використані ворогами України з провокаційною метою [2].

УГКЦ є чи не найактивнішою в духовній підтримці військовослужбовців та їхніх родин на великій Україні. Так, у зоні АТО несуть служіння капелани УГКЦ з Донецького і Харківського екзархатів, із Заходу України, які добровільно здійснюють своє служіння. Як в мирний час, так і під час війни греко-католицькі священники були і є ревними ініціаторами душпастирського служіння військовим. «Ми й самі бачимо, яким необхідним є військовий капелан, котрий би духовно супроводжував військових. Адже їм потрібен священник, який допоміг би їм бути відважними, особливо тоді, коли життя знаходиться на межі», – сказав єпископ Михайло Колтун, керівник Департаменту Патріаршої курії Української Греко-Католицької Церкви у справах душпастирства силових структур України [1].

Українські протестанти також не стоять осторонь суспільно-політичних подій в Україні, зокрема перебувають поруч із захисниками України в «гарячих точках» Сходу України. Представниками різних протестантських конфесій був утворений Батальйон капеланів, а в грудні Мінюстом була зареєстрована громадська організація «Перший український батальйон військових капеланів». Про діяльність капеланів протестантів також знято чимало телевізійних репортажів. Так, капелан Олександр Пастух (реформаторська церква) перебував з військовими-«кіборгами», що захищали Донецький аеропорт. Він розповідав: «Я бачив, що після наших розмов у бійців піднімався моральний дух. Розумієте, вони знаходяться там у стані напруги та агресії – по них стріляють, вони відбиваються. Це дуже виснажує. Слово Боже дуже сильно «вирівнює» їхній настрій, робить мудрими та виваженими. Наша армія у зоні АТО – на позиціях захисту. Хлопці не хочуть вбивати, але мусять відповідати. Вони лише захищають свою землю, свою Україну» [11].

Оскільки на той час в Українській армії статус капеланів юридично ще не був визначений, то протестантські пастори-капелани перебували там як парамедики, пройшовши відповідну підготовку за стандартами НАТО. У зоні АТО перебуває понад 40 військових капеланів ГО «Першого українського батальйону військових капеланів», який хоч і за статутом міжконфесійний, проте превалюють там все ж таки представники протестантизму. Ігор Оклик, координатор робо-

ти капеланів батальйону, про масштаби та важливість їхньої роботи стверджує таке: «Географія нашого служіння починається від Волновахи і закінчується в місті Щастя. ... Замполіти нічого не можуть зробити з воїнами. Інститут замполіта нічого не може зробити. Він давно став неефективним і некорисним. Сьогодні телефонують командири підрозділів і просять капеланів вирішити проблему» [4].

Міністерство оборони України затвердило Положення про службу військового духовенства у Збройних Силах України (Наказ № 40 від 27 січня 2015 р., який підписав Міністр оборони України генерал-полковник Степан Полторак). Створення капеланської служби окрім війська передбачається й у Нацгвардії та Держприкордонній службі (Розпорядження Кабміну України від 02.07.2014 року № 677-р.). Положення визначає, що «основним призначенням військового священика (капелана) є релігійна опіка особового складу Збройних Сил України та членів їх сімей, з метою заохочення, поглиблення релігійного життя, сприяння укріпленню позитивних рис характеру та моральних цінностей». Передбачається, що священнослужителі-капелани, які запропоновані релігійними організаціями та успішно пройшли відбір, працевлаштовуються з укладенням трудових договорів на посади у Збройних Силах України. Вони належатимуть до духовного персоналу та матимуть статус військових священиків (капеланів) з відповідними правами. У майбутньому з метою організації діяльності військових священиків (капеланів), їх всебічного забезпечення, обліку та звітності очікується, що у складі Міністерства оборони України буде створено головний підрозділ відповідного профілю. Також будуть утворені територіальні підрозділи служби військового духовенства.

Відповідно до Положення, військовим священиком (капеланом) може бути громадянин України, який відповідає таким вимогам: є священнослужителем релігійної організації, представленої в Раді у справах душпастирської опіки при Міноборони України; має не менш як 3 роки досвіду діяльності священнослужителя; рекомендований керівником релігійної організації для здійснення служіння серед особового складу Збройних Сил України; успішно пройшов навчання основ військової справи, військово-гуманітарної та військово-психологічної підготовки та отримав відповідний документ; має духовну освіту; володіє державною мовою; визнає Кодекс військового священика (капелана). У документі також врегульовано механізм взаємовідносин між капеланами та військовим командуванням, а також визначені права і обов'язки військових священиків [5].

Отже, провівши аналіз форм і методів капеланської опіки військовослужбовців України, що перебувають у зоні АТО, можемо висновувати наступне. Священники-капелани, які перебувають на передовій з бійцями ЗСУ, представляють більшість християнських конфесій України: УПЦ КП, УГКЦ, протестантські організації. Усі ці церкви виявляють активну суспільно-політичну позицію, що характеризується патріотизмом, наполегливою мобілізацією ресурсів – матеріальних, моральних і духовних – своїх вірян та широкої громадськості. Така позиція церкви засвідчує її гідну місію бути совістю нації, дбати про її моральне обличчя та духовну міць.

Військові дії на Сході України пришвидшують процес набуття капеланством юридичної легальності в лавах ЗСУ, що, безперечно, сприятиме високому моральному духу військовослужбовців. Українська армія сьогодні не має цілісної доктрини виховної роботи. Відтак, необхідність морально-психологічної та духовної допомоги військовослужбовцям, посилення виховної роботи у військах і за умов АТО, і в подальшому очевидна.

Список використаних джерел:

1. Греко-католицькі капелани допомагають військовим бути важливими [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.credo-ua.org/2014/06/118421>
2. Списокоп заборонений до служіння Синодом УПЦ КП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/society/1027691-episkop-ups-kp-zaboroneni-y-u-sluzhinni-za-te-scho-vzyav-u-ruki-zbroyu-foto.html>.
3. Коханчук Р. М. Душпастирська опіка військових. – Видання 2-е розширене і доповнене. – К., 2004. – С. 177–189.
4. Кухарчук Р. Капелланы украинского фронта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prochurch.info/index.php/news/more/31736>.
5. Міноборони розпочало створення капеланської служби у Збройних Силах України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zik.ua/ua/news/2015/02/04/minoborony_rozpochalo_stvorenniya_kapelanskoj_sluzhby_u_zsu_561456
6. Непіпенко Л.П. Ідентичність і капеланство в Україні // Честь і закон. – № 2. – 2013. – С. 82–87.
7. Рада з душпастирської опіки при Міноборони затвердила Кодекс військового священика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ohvu.org.ua/index.php/en/news/154-rada-z-dushpastirskoj-opiki-pri-minoboroni-zatverdila-kodeks-vijskovogo-svyashchenika>.
8. Саган О. Державно-конфесійні відносини у їх практичному вияві України // Українській Асоціації релігієзнавців двадцять років. Збірник

праць та інформативок / За редакцією проф. А. Колодного // Українське релігієзнавство. – № 65. – К., 2013. – С. 61–72.

9. Садов'як Д. Церква і військо в Україні: шляхи співпраці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kievpatrarmy.org.ua/statti/165-cerkva-i-viysko.html>.

10. Синодальний відділ по взаємодії зі Збройними Силами та іншими військовими формуваннями України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kapelan.church.ua/2014/11/13/u-zonu-bojovix-dij-na-sxid-ukrajini-vidpravilasya-grupa-svyashhenikiv-kijivskoj-i-jeparhiji-upc/>.

11. Спогади капелана про бої в Донецькому аеропорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ru/index/expert_thought/interview/58908/.

12. У зоні АТО служать 40 душпастирів УПЦ КП [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://meest-online.com/culture/spirituality/u-zoni-ato-sluzhat-40-dushpastyriv-upts-kp/>

13. Філарет: Якщо не хочеш захищати свою батьківщину – ти грішиш [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vgoles.com.ua/articles/filaret_yakshcho_ne_hochesh_zahyshchaty_svoyu_batkivshchynu__ty_grishysh_171103.html.

14. Церква і суспільство в Україні: проблеми взаємовідносин [Текст] // Національна безпека і оборона. – 2000. – № 10. – С. 2–65.